

אַחֲרֵי־הָעֵם.

(ליובל הששים).

1.

ששים שנה מלאו לו עתה. אך זה כבר, זה ימים רבים, אנו רואים אותו כמו ממרחקים. זה כמה קולו מניע אלינו כמו מעבר לנבולה של תקופה. במיטב ימיו ירד לו מן הבמה, ירד בעצמו, והשאיר אחריו – למרות הד־האמונה העולה מתוך דבריו האחרונים – איזה צל של יגון עמוק, חידת־לב באין פתרונים. לא זקן שתש כחו עזב את המערכה וילך לנוח, כי אם נבור במיטב כחותיו הלך ופרש, יצא מתוך המחנה ויעמוד לראות מרחוק. אין זאת כי נפצע האיש עמוק בלבנו סצע אשר איש לא ראה, והדממה אשר באה פתאום כסתה על הדם. אין זאת כי את הדע והמר בספקותיו הסתיר בתהומות נפשו, ויותר משהשמיע לנו בדבריו הברורים, נשאר אולי סתום ונעלם מעין רואים. לא תמיד אנחנו שומעים, כשהדממה מדברת . . .

ששים שנה מלאו לו, ואנחנו יכולים עתה לסקור בסקירה אחת את כל הדרך, שעבר בה. דרך ארוכה מאד וקשה. בעד החלום המתוק של „בני משה“, חלום קצר ועובר, שלם אחר־כך בנדודי־מדבר כברים ומינעים. מה מעטים היו אילני־הפאר, אשר בצלם ישב בין קרב לקרב. מה מעטים היו לו רנעי מנוחה וקורת־רוח בצוק הימים הרבים. אפילו בכבושים, שנפלו בחלקו ובחלק דורו, לא היה כדי ליִשב את דעתו, להשיב את המית נפשו. בתנועת־יד אחת הפסיק את כל שירת־נצחון, שהיתה מתפרצת לפעמים במהנהו. את כל צהלת־הג השבית בעצם תְּמָה ו אַנּוּקָה מחשבתו הבהירה החרידה צללי חלומות שפוני לב, וצנת יום שפכה על כל מסתרי לילה וחביון שירה. תועבת נפשו היתה כל קריאת־נצחון מְרֵמָה, כל מנוחה וקורת־רוח בלא עתה. את השמחה אשר לה צמא גם לבנו, דחה ליום הנדול, לשעת הנצחון הגאמן. מעין, זה נדחה היו כל חייו. ימים רבים צפה לו, ליום הנדול, לשעה הנאמנה, גם בעמדו מרחוק היה סר אלינו פעם בפעם בחרדת־לב נסתרה לראות, אם יש

כבר אלהים בתוכנו, אם כבר באה השעה הנדולה, – סר ופורש שוב למיהקיו
בינו הדומם.

מי הקים את המחיצה בינו ובינינו? באשמת מי היה הדבר? למה עזב אותנו
הלך לו? החידת חיינו היא או חידת נפשו? אך שתִּיקַת אחר־העם מעיקה עלינו.
בכל שתִּיקַה יש כדי להמיל אימה... בשתִּיקַת גבור, שעזב את המדגה בעוד כחו
אתו, יש מעין אזהרה. על מה הוא מזהיר ומפני מה – אך אימים היא מהלכת
עלינו – החידה הזאת. יד מי מקצצת בנפיעות ננו בחשאי? איזו רוחות רעות מכות
את כל רך ואת כל ענוג בציינו, ואין איש רואה ואין איש שם על לב?
האומנם זאת היא הקללה, קללת חיינו, ואנחנו לא נדע עוד את האורב
לנו, – האורב לקלנו?

.II

קורבה יתירה אמנם לא היתה בינו ובינינו מעולם. שפה ידוע היה תמיד מבדיל
בינו ובין אלה, שהיו קרובים לו כליכך ושנעשו אחר־יכן רחוקים במשך הזמן.
אם היה האָשֶׁם בו או בנו – אך היה באישיותו איזה דבר, שלא נתן לנשת אליו
מקרב. שלם היה האיש – שָׁלֵם אולי יותר מדי, מכדי שנדבק בו ונאהבה. בשחיר
המשקל, במתינותו ההרמונית היה איזה דבר מעליב את אלה, שיללו מכאב
ומקוצר־רוח. השלימות הנפשית מכניעה, אך יש גם שהיא דוחה, מרחיקה, כשהיא
גראית לעין יותר מדי. ההרמוניה של אחר־העם היא יותר מדי בולטת. איזה דבר
הוא מסתיר ממנו. הוא אינו בא אלינו לעולם בשאלותיו וספקותיו; מעולם לא
התנדה בקהל. אלינו בא תמיד לאחר המלחמה והסקפוקים הפנימיים, וסימני מבוכה
מעולם לא הכשילו את פיו. מעולם לא ראינו אותו בכשלוננו, לא שמענו אותו
בגמגמו – בדרת ענן תונה על הגשמה והאדם מתחיל בעצמו שואל נתיבת חיו.
אחר־העם היה בא אלינו רק בשעה שמצא את דבריו ראויים להשמע; כשאנו הנו
היינו זקוקים להם. לא אל עצמו ידבר ואנחנו עדים לשיח האדם עם נפשו; תמיד
דבריו מכוונים לשומעיו. רק לעתים רחוקות מאד אתה מרניש את נשימתם החמה.
כמו שה ידבר, כאיש שהוא משכמו ומעלה נבזה משומעיו, ולא כרע ואָח, אשר
בהטיפו את תורתו לפנינו, יספר לנו גם את ננעי לבבו הוא. ועל כן היא חסר בקבו
אותו הצבע החם של דברים אינטימיים, שהלכ נפתח לפנייהם לא רק מצני האמת
שבהם, כי אם מפני יפים האנושי. הן הוא לא מעה מעולם. ואנחנו היינו אוהבים
אותו עוד יותר דוקא מפני מעותו, אנחנו היינו מתקרבים אליו אולי דוקא בשעת
מבוכתו, והיינו מבינים אותו דוקא בגמגמו...

אחד-העם בעצמו הבין את כל הזרות שבדבר, כשהיה אנוס כל ימיו לאחד כל מאמר ומאמר שכתב. לכתוב סיחש לדברי עצמו. תמה אני, אם יש עוד בנינו איש, אשר ידע להביע את אשר בלבבו כאחד-העם, אשר ימצא למחשבתו את הבטוי היחידי שלה, בלי כל חסר ויתור. וכל זה לא הועיל לו. לא הועילו גם כל הביאורים, שארבעת כרכי מלאים אותם. אור המחשבה, כפי הנראה, אינו מספיק, ואפילו כשהבהירות הסגנונית אתו. לב הקורא נפתח לפנינו רק או, כשתוא נעשה שותף ליצירתנו, כשהוא נושא גם כן במשאנו-כשהוא צובר אתנו יחד את הדמומים הכבדים ונצחונו הוא גם נצחונו.

אחד-העם בא אלינו עם מחשבתו הבוגרת ועם בטחונה, ואנחנו לא ראינו אותה בלידתה, בטרפוניה הראשונים, כשהיא עדיין חציה הרגשה והצל עוד מרובה בה על האור. מחשבה שלא נתבננה שלא נתבשלה כל צרכה, תמיד חשודה על אהדה-העם ביותר. אין הוא מאמין ברמזים. ואנחנו יש אשר נעזוב דוקא לאותה השעה הנפלאה שביצירה, כשהאור והצל עדיין משמשים באחד, כשתחומי המחשבה עדיין לא נסתמו כל צרכם ושערי ה"אינסוף" עוד לא ננעלו. בכל שרמוט ברור ביותר יש מעין המעט-דמות. ממשלת הנלוי הגמור קטנה ומוגבלת יותר מדי. זהבטוי הגלוי של אחד-העם לא היה מרחיב, כי אם מצמצם. הוא תפס רק את המעט, את הודאי.

זה היה אילן חזק ורב-שרשים, אילן מנדל פרי, אך כמעט בלי עלים ופרחים. את סערות האביב לא ידע. רק פעם נתגלה כמו מתחת חופת צל של מסתורין ויכמו לדורו רמו חשאי ללכת אחריו. זאת היתה תקופת "בני-משה", זה הנסיון שלא הצליח, אשר ישנה ככל-זאת הוד מיוחד על אחד-העם הצעיר. אך תקופה זו היתה קצרה ומעציבה ביותר. הדור הראה מיד את כל חוסר כחו ליצירה דתית חדשה. יציר החלום הענונים נשרו עד מהרה, ולפני אחד-העם נתגלה ברור כל הדרך. זה היה גלוי נורא: אין לנו כה של יצירה. מאז איננו מאמין עוד בדורו - איננו מאמין עוד בלא. מאז הוא ענ עונה אחר עונה ליצירתנו. הוא נעשה נביא הקטנות. הוא רוצה להציל את שארית הפליטה. לא אנהנו ננאל ולא אנחנו ננאל. הבה ונהיה נשר ליצירת העתיד!

כל מהלך מחשבתו נעשה מאז מעין עינוול, ההולך ושכ אל נקודותיו הקבועות. הכל ברור לכאורה, חקוק בכל זאת להטעמה בלתי-סוסקת. נמשטשו הנבולין שבין החלום הגדול, אשר נשא המורה בלבבו, ובין המעשים הקטנים, אשר דרש בחיים. בדור שכל יפיו היה יפי האנדה, שנולדה בתוכו, בדור המפסימום, שדרש את הכחות לפי המעשים הגדולים, בא הוא, בעל המינימום, ודרש את המעשים לפי הכחות. יותר מדי שקל את כחותינו, ולא הפין לדעת, כי הברכה מצויה דוקא בדבר הסמי

מן העין. הוא לא האמין, כי יש אשר אנחנו מתקרבים אל מטרותנו האמתית דוקא בלכתנו בעינים עצומות. בזה מאמינים רק המשוררים...

.III

כן, בממשלת המשוררים אין לו כל חלק. כל רמט של אמנות ושירה מעורר בו גם חשד ידוע. יודע הוא, שהמשוררים אינם מכירים שום שעבוד. והוא רצה בחוקי ברזל. בחוקים אשר לא ימוטו. הוא ידע את הסכנה אשר בקסמי החלום. את היופי לשעה ירא. הוא בקש את היופי לדורות.

הוא היה הפרואיקן הראשון בספרותנו הצעירה. בימיו חדל עירובי-הפרשיות שבין פרווא ושירה, שהיה נהג בה מימי המשכילים הראשונים ואילך. עירובי-פרשיות, שלא רק סמולנסקין, כי אם גם נרדון לא יכול להשתחרר ממנו. הוא היה יוצר הפרוא האמתית, יוצר הבטוי הכונבל, המנדיר, האחראי, שאינו משאיר אחריו שום מקום לנלוי כונות שונות. ביצירת אהדהעם לשוננו שוב נעשית בטוי מוסרי – לשון שהאמת חותמה. הוא היה הראשון, ששם מעצור לשמפה, ששם אותה בכבלי דיסציפלינה, שהתחיל שולט בה כשליט בלי-מצרים. מה רב היה הרכוש, שהיה מזכרח לותר עליו לשם בטוי מוסרי זה! כמה יופי אמתי וכלתי אמתי היה צריך להפקיר, כדי להגיע אל מטרותו היחידה! הוא נעשה באמת מעין אסקים של הלשון, נזיר כל תמונה ושיר. אך הוד של מלכות צנוע הבהיק לנו מתוך לשון-נוירים זו, ולא היה איש בינינו, אשר לא נכנע ספני כחה ואמתה.

זאת היתה דונמא של לשון מעשית. לא סננון, שמלבד התוכן יש לו גם תביעות מיוחדות שלו, כי אם שאיפה קפדנית, בלי שום ותזרים, אל העיקר. רק אצלו אנו מוצאים את הערך השוה, האדיקוואטי של הלשון והתוכן, שאנו מוצאים דונמתו רק אצל יחידי העולם – הבטוי טאינו מכטיח יותר משהוא נתן. הבטוי שלנו – למה נכחד את האמת? – הוא תמיד או למעלה מן התוכן, או – אהה! – לעתים קרובות גם למטה ממנו... בין כך ובין כך אין קשר נאמן בינינו ובין הלשון. בין כך ובין כך אין אנהגו פורעים את שמרותינו באמונה. במובן זה יש לנו בספרותנו רק אחד למופת – אהדהעם. הבטוי של אהדהעם אינו רק הכיר מוסרי בספרותנו ההדשה – הוא גם הקולטורי בה ביותר. קולטורי – במה שנאמר בו, ועוד יותר – במה שלא נאמר. אם קולטורה היא כח הרוח על כל מה שבא מן החוץ להטות אותנו מדרכנו העצמית – עלינו להודות, כי לא השיג איש אצלנו את הכח הזה במדה יותר גדולה וברוכה מאשר השינו אהדהעם.

אין כאן להמיסנגון. להפך. יש לנו איזו רוחה מה עדר סננון, מחוסר מלים. אם נכרים לפעמים גם עקבות מלכול סטוי מן העין בסננתו של אהדהעם, אין זה

אלא במקום שאתה רואה את שאיפת הסופר לקמין וחשכון בולבת יותר מדי. אמנם חושי-המדה המצוין של אהד-העם אינו נותן לו לפגום את פשמות סגנונו גם כזה. בסבע של סגנונו להפעים את הרעיון ולהסבירו בכל אמצעי המדע וההגיון שבידו, במקום שיש איזה חשש לחסרון בהירות. בהסברה מלאה זו יש גם לפעמים כדי להעליב... אך אין אהד-העם רוצה אלא שיבינו אותו, מבין שהשיג מטרה זו, השיג את הכל. להשפיע עלינו באמצעים אחרים כמעט שאין הוא משתמש. באמונה זו, שרק ההבנה מספיקה, שאין האמת צריכה אלא שינלו אותה, אתה מוצא את כל מרגיותו של אהד-העם; בה הוא מתנלה לפנינו בכל תמו ויפיו.

כמה כחו של סגנון אהד-העם? אין אנו מכירים באמצעיו. אנו רק נכנעים להם. זה כחו של סגנון זה, שבהפרידנו אותו ליסודותיו, אין אנחנו מנלים עוד סוד יפיו. זאת היא אותה המדרגה הנבונה שבסגנון, כשהוא כמעט בטל מפני התוכן ובכל-זאת אתה מרגיש במציאותו. אין לכחד אמנם: טבעיות שלמה, אותה הטבעיות הבאה מתוך חירות פנימית גדולה, מתוך איוו ותקנות-מעין זו שאנו מוצאים, למשל, בסגנונו של לוינסקי-אין כאן. הוהירות היתרה, הצמצום עד כדי קפדנות מעידים, כמה עבודה השקיע כאן היוצר; אך גדלות הסופר ניכרת בהסתירו את עקבות מלאכתו. בסגנונו של אהד-העם אין אתה מכיר, על איזה טפוס הוא נמנה. אין זה סגנון ביבלי ואין זה סגנון משני; ואין אתה יכול גם להחליט, שיש כאן מוינה של שני אלה. כל ניב כמו נולד עכשיו בראשונה וכאן אדמת נידולו. זהו רק סגנון אהד-העם. איש לא יחקה אותו. זהו סגנון של בנרות. הוד הנוער אולי אין בו; אך אין בו גם סימני זקנה. כח נאמן בו, כח עצור שאינו מתבזבז לבטלה - כח שמור לעת מצוא. לשוא תבקשו בו ציצי הסימבוליקה. אין ההד אשר מעבר לנבולין עולה מתוכו. בדמדומי הנאצל רואה אהד-העם סכנה לעולס-העשיה, להאמת המוחלטת של חיי הצבור. הסימבוליקה - זהו הבטוי הנפשי, אך האישי ביותר. כל אחד רואה בו מחוון לבו. רק הבטוי הריאלי המוגבל נותן את הכולל, את המשותף. לשם אמת כללית זו אין אהד-העם חושש גם לצמצם מעט את האמת של הפרט.

ככה משתרעת לפנינו יצירת אהד-העם. בהירה ונלויה ומנובלת. אין זה שדה פרחים מנומר, אשר ירהיב את העין ביפיו. אהד-העם כל-כך מקמין בנצנוצי-שירה. עד אשר לפעמים נדמה לנו, כי הוא גם מתגדר לפעמים בפרחאיות שלו מתוך איזה כח מסתור ליצד היופי. שדה היצירה של אהד-העם מזכיר לנו ניר-אביב משחיה, אשר ששון הצבעים עוד טרם יתהו. ואולם בהמותך את אונך אל תלמיו הרבים, אתה מקשיב, כמה כחות של צמיחה עמוקים כאן רוגשים במסתרים...

IV.

את כל סגנונו ומהלך-מחשבתו של אחר-העם מציגת אותה המתינות של תלמיד-יחכם אמתי ונקי-דעת, שבספרותנו החדשה יש למצוא דוגמתה רק אצל ר' נחמן קרוכמאל. כמה רחוקה ההרצאה השוקטה והאירוניה הרקה והבלתי-מוטעמה של אחר-העם מאמצעי הפולמוס הגסים של שד"ל, זה שהיה מתגפל על מתנגדיו בקרדום כבד כלסטים מזויין, או מן ההתלהבות הסוערת של סמולנסקין, שהיה שוטף אותנו כמפל מים כבידים במבול של דברים וסתיונות זו אמנם נוסלת מיצירתו חלק מכחה הבלתי-אמצעי. האצילות היתירה, נדמה לנו, מצננת את דמה החם. היא אינה תופסת אותנו בכה-איתנים, כי אם פורשת את ממשלתה עלינו לאט-לאט ובוהירות מיוחדת. למדרגה של סופר עממי לא יניע אחר-העם לעולם. יותר מדי זרה לו לשון ההמון לכך. הוא יהיה תמיד נביאה של ה-élite. אך השפעה אמיתית זו תהיה תמיד הסתמירה ביותר. מצבת-הברזל של מחשבת אחר-העם לא נשתחרר עוד, ואם גם נלחם כנגדה, בכחה נלחם...

המחשבה של אחר-העם אינה מונקת ממסתרים לפתע פתאום, כחית-יער ערומה, אשר תאחו את טרפה ואין מציל. הרעיון אינו מתגלה כברק אור נעלם, אשר לא נרע מאין יבוא. קול צעדיו מניע אלינו ממרחקים. שער אחרי שער הוא פותח לו לאמו, צעד אחר צעד הוא כובש בבחזון את דרכו, וכשהוא מתגלה, הוא נקבע מאליו במשבצת הלב, כאילו היתה מוכנה ומצפה לו זה כבר. כל מה שחושב והונה אחר-העם, הריהו בעיניו כדבר מוכן וידוע, שיש רק לשוב ולבארו היטב. הוא כאילו בא רק להזכיר נשכחות. יש אצילות רבה בדרכו של אחר-העם, שלא להעמיס את החידוש שבמחשבתו, כי אם דוקא את הידוע, אה המוכן מאליו. מדה נאה זו יכולה להביא אותנו לפעמים לידי מסקנה מוטעת, שאחר-העם מבצר מקום רק למהשבת המקובלת. אך זה יהיה עול גדול מצדנו: בזה שהוא שחר את חוטי מחשבתו המקורית בארנ העבר יש אולי לראות את הקו הזוהר יקר שבאישיותו המוסרית.

מחשבתו של אחר-העם אינה מחוסרת כנסים, כמו שאפשר לשפוט לפעמים על-פי הרצאת דבריו, המעשית ביותר. היא אוהבת לשים מעצור לעצמה בעצם מעוטה. אוהבת היא את הנבול. לרצונה היא שמה רסן במיה, כשהיא חשה סכנה לנסות הצדה מן הדרך אשר התותה לה. משוש דרכה לבלי המשך אחר יסיה יותר מדי. במוכן זה, כמו בהרבה מוכנים אחרים, יכול היה אחר-העם - לא בלי קורטוב של נאווה נסתרה - להעיד על עצמו, כי מעולם לא נחשב בעיני עצמו כסופר אמתי. ואמנם יש לו על מה להתנאות: המחשבה לא היתה לו, כלרכים מאתנו, שעשועים למלאות איוו ריקניות שבלב. הספרות - במוכן הגרוע - לא היתה מלאכתו מעולם.

בכל אופן יצירתו יש איזה מיכניסמוס בריא, שהוא משועבד לבעליו ואינו יוצא מרשותו לרנע. מין קונטרול תמידית על עצמו, שלא להוסיף ושלא לנרע. אין הכוס עוברת על גדותיה לעולם. אין אטנס השפע המתפרץ, אשר ישפר. אין המחשבה נורקת ימינה ושמאלה ביד עשירה. קמצנית היא הכחה של אחר-העם במכעה. אף טפה לא תלך אצלה לכטלה. אך גם לא תחסר אף טפה.

באחר-העם השינה המחשבה העברית ראשונה את הדיסציפלינה של הבריאות המערבית. הוא היה הראשון, אשר למד אותנו לשלוט בעצמנו, להנביל את עצמנו. הוא שחרר אותנו לחלוטין מן הששטוש המורחי, מן הערכוב של חוץ ומציאות, מן האפססמה התמידית. כרות צוננת עבר את המדבר הנדול של ספרותנו, ובכל מקום עברו השאיף אחריו נתיבות מאירות. את כל פנה טהר מאבק הדורות. שנואת נפשו היתה כל אנרכיה, כל ערכוביה. את כל חוץ שבחיים וכספרות רפק לחוק, לסיכטימה. אין מקריות בטבע. לכל יש דרך יש קביעות. הכל הולך אל תכלית ידועה.

רק בשם הנדולות הוא דורש את הקטנות. רק בשם המכסימום הוא דורש את המינימום. בהגבלת עצמנו הוא רואה את נאולתנו. מתוך החוג הצר של עבודה קטנה וקבועה הוא נושא את עיניו אל הכוכבים הרמיב אין הוא מאמין בכחות המתפרצים, כי אם בכח המתמיד, בכח ההכרחי. לא אה הרנע הנדול האחד הוא מוקיר, כי אם את הרנעים הרבים. האדם הנדול אצלו - יהו המפוס הבינוני, אשר כל כחותיו המוסריים שקולים ומדודים - אף אחד לא פנום, אף אחד לא יחסר. את הקיצוניות, אף זו של הגאון, איננו גורם. בכל הוא מבקש את הסינטיזה, את ההרמוניה של הרוח. את ההכרעה לצד אחד לא יסכול. שום, קומפנסציה בעד החסר לא יקבל. יש לו „עיקרים“, אשר עליהם לא יותר לעולם. גם מן הגאון הוא דורש מלוי כל חובותיו. מכל הסובליציסטים העברים הוקיר דוקא את ליליענבלום, את זה שמהשבתו כשהיא לעצמה לא היתה סבהיקה ביותר הוא הוקיר כליליענבלום את הפשטות - את ה„בינוניות“ הייתי אומר, את הסופר הישר, שכל מחשבה שלו מצטרפת למעשה; את הפרוזאיות החיצונית, השומרת את הקודש תחת מסוה של חול.

המחשבה הלאומית, שהתלכטה מחוסרת צורה ונבול ביצירת שדיל וסמולנסקין, קבלה את תקונה ותנבר חיל בכה הכטוי ההרש של אחר-העם. ביצירת אחר-העם יצאה ראשונה מחתולי הילדות של השירה, מצאה ראשונה את הנדרתה, קבעה את תחומיה. מה שהשתפך עד בואו אל כל עבר ויאבד בלא דרך, נכנס לאפיקו והתחיל זורם במנחה ובסחון. זה היה הבריאות המערבית למחשבה העברית - הסינטיזה הראשונה של מורח ומערב. אנחנו, עם כל המערביות שבנו, עוד לא השתחררנו מן הצבענות המרחית, מן היסוד הדמיוני ביותר, המפשט ביותר. יותר משהשנו אח

הבסיס המערבי, אנחנו שואפים אליו. אנחנו דורשים אותו לא רק מאחרים, כי אם גם מעצמנו. זהו האידיאל שלנו. אך ביסודנו אנחנו מלאים את רוח המורה. עוד ערפלי החלום ממשמשים את גבוליהם המציאות הגאמנים. אין עוד אותה המזינה השלימה של תום הרגש וחריפות השכל—מה שמצין בעצם את רוח המערב. סופרים מזרחיים אנחנו, שמרדנו בהמורה ועדיין כולנו שבויים בידו. אחר-העם הוא מערבי בעצם. הוא ריאליסטי. כל רעיון שלו מכוון לצד ממשי, מעשי. אין יופי מופשט. יש רק הוד הבנין של החיים.

באחר-העם נתחזקה היהדות, כמו ביצירת הרמב"ם והרמ"ק, לא בזה, שהכניסה את יסודות המחשבה האירוסאית לתוך עצמה. הפילוסופיה של אריסטו נשארה זרה לרוחנו ומסנה לא דבק בנו כמעט מאום; ואפילו ההינלניות, שהיא יותר קרובה לנו, לא השפיעה עלינו אלא מעט מאד. היהדות נתבססה בגלותה בעצמה. אותם היסודות החדשים, שקיומה היה זקוק להם באותה שעה. היסודות האירוסאיים היו רק האמצעים לכך.

אין אני סומן בהרכבת דעות חדשות. כל הרכבה פוגמת את המעם הטבעי, מחקת את הצורה המקורית. בכל אורגניזמוס לאומי כריא ישנם ממילא כל היסודות האנושיים. נצרכת רק לפעמים קנאות ידועה, קנאות לאומית, כדי לנלותם. ואחר-העם הוא אחד הקנאים האלה.

.v

אולי היה טוב, לו היה פה קנאי. אז היה יותר סופר. לולא סנר את עצמו בחזנדעות מצומצם, אשר עליהן חי ועליהן נלחם, היה בלי ספק פותח לנו הרבה צנורות-שפע חדשים, שמחשבתנו היתה מתברכת מהם. אך הוא ידע, כי כל מחשבה חדשה ניוונה מהפסדה של הברתה, ועל כן היה ירא כל כך להרחיב את גבול יצירתו. לו היה „סופר אמיתי“, לא היה חושש לכך. מי שהוא סופר בעצם, שסח על המחשבות הנוצרות והטבלות כאחת. ידע הוא, כי ה„טבלות“ משמשות הסוד זבל טוב לשדה מהשבות החדשות. לא כן הוא המורה: כמות מחשבתו היחידה, ושבת ניל יצירתו לעולם. ענומה היא דרך המורה.

בבטחון עליו התהיל. המית-לב הטה ואמונה גדולה האירו את דבריו הראשוניים. איזו הרמוניה נפ'אה היתה או בין המחשבה והרגש, אשר הכניעה את הלב והמחשבה כאחד. בן-לילה כמו גדלנו בכחה. בן-לילה נעשינו לבוגרים.

אך ארכו ימי המלחמה, ההרמוניה לקתה מעט, והספירה, למרות שהוא שולט בה אינו נתן לה להרעיל את צנורות נפשו, התחילה עוכרת מעט את הים הוך

זה שוקט הוזה. עוד שרביט המלך בידו כמקודם, אך חירותו הולכת ונפגמת. היא מתחילה כסרסר בעצמו בשלשלאות הברזל של שיטתי.

התחילו נמשכים וכוחים ארוכים עם מתנגדיו - וכוחים ארוכים יותר מדי. כל וכח מתמיד, כל נסיה הסברה יתירה מעמידים סוף-סוף את המחשבה על המינימום שלה. כשאדם חוסר לעצמו את בא-הכח-בה, הוא הולך ומעמיק אותה; כשהוא חוסר אתה לאהרים, על כרחו הוא מתעכב על השטח העליון. המחשבה של אחד-העם הפסידה הרבה על-ידי זה, שנעשתה מכוונת לאחרים יותר מדי. ברצתנו להשליט אותה על אחרים, הלך ונשתעבר בעצמו ות-ויותר אליה, בהלחמו כל הימים עם אחרים, לא הספיק להלהם מעט בעצמו, להשתחרר מעט מעצמו. לא טיב כשאדם נעשה אדיסמן של שיטת עצמו יותר מדי.

אחד-העם הוא יותר מדי מניסם. הוא אינו מקבל בהשבון את הכחות הכרוכים של החיים - הכחות שאנם מן המנין. הטבע הרבה ותר עשיר טמה שיש בכוחו להקיף. אך בתור ריאל סמן אינו לו לה-העם אלא מה שעניו רואות. ועל-כן כליכך מעטה השמחה בהיקף מחשבתו.

בלב כבר אנו הולכים אחרינו. אין זה יער של מסת-רין. אין אהנו הלכים לקראת פלאים. כל השבילים מינילים כאן אל תכלית ידועה - ידועה לפעמים מראש קצת יותר מן הצורך. יש אשר טוב מעט לתעות כאין דרך, לנלות פתאם את ארמון-הקסמים, אשר לא צפינו לו. אך יש גם ניל בשבילי-הזוהר, אשר ינחוננו במח. כי ניגף מעט כצחוק החלומות וצבעיהם, אנו שמחים על צמצום ההיף, - על ממשלת הודאי.

לא את החלומות הוא הורס. הוא ירא אולי עוד ותר מאחרים את מותם- בכל מעשה ריאלי קמן הוא מבקש את זוהר החלום, ובכל חלום-את האמת הריאלית. למען הרחוק הוא כליכך מזהיר על הקרוב. כל אמצעי צריך להיות גם תכלית. בכל רגע ייעד יסיו של הנצח!

הוא היה איש-הסגנון, ועל-כן ידע להסקיר את הרב בשביל המעט. למעשם השלמים צריכים אנו לא רק מצד עצמם-הם סמל העתיד, בהם כח העתיד. על כן לא הבדיל בין קמן לנ ול, ובלבר שיהיה שלם. רק הסגנון היה מסיל עליו אימה. בכל פגם של ההוזה ראה את התקלה לדורות.

הוא היה לא רק איש-הסגנון. הוא, במובן ידוע, יצר את צביון הדור. לתוך חונ מחשבתו משך את הקרובים והרהוקים. ומשירד מעל הבמה נששמשו פני ספרותו, כמו נתק החוט הגאמן שהיה מאחד אותה.

אמונתו בנו, צריך להניד את האמת, לא היתה רבה, חה היה מעליב. אך זאת היתה ספקנות מתוך רצינות עמוקה, מתוך רגש-אחריות צורב. זה לא היה

סקיפטיציזמוס מתוך שממון ופריקת-עול, כי אם קריאה להתנבר על עצמנו, להתרומם על עצמנו. הוא סונע בנו, למען עורר בנו את רגש הכבוד שקהה, למען השוף את שארית הכחות הנרדמים בנו. ספקן זה מאמין בכל-זאת, שנדור של אינדיווידואליסטים כדורנו אפשר עוד להשלים את ההכרה, שמציאות אמיתית אינה אלא מציאות הכלל, שמפני המציאות החברתית בשלה המציאות האישית. הוא מאמין, שאפשר עוד להשיב לנו את האינסטינקט הקדמוני של הנהיגה קיימביזת, שנפנס אצלנו.

תורתו של אחד-העם אינה מנדלת נבורים—היא מנדלת אנשים. א: שי חובה. אנשים שיש בכחם להביא קרבנות מתמידים, קרבנות חשאיים, קרבנות שאין מרגישים בהם. על-ידי זה שאין היא תובעת את אשר למעלה מכחנו, היא מעמיקה את תביעותיה. היא קובעת הרמוניה בין החומר והרוח, בין האידיאל והמציאות. אין התורה לחוד והחיים לחוד. אל נא נעשה את תורתנו סלסלת בדרשנו את אשר למעלה מכח האדם.

זאת היא תורת ישראל.

זה הוא האיש אחד-העם וזאת היא תורתו. אין זאת אנה עליה מפליגה במפרשיה הקלים לים-הגדול. איזו יד כבדה תנחטנו. אין בתורה זו כדי להשכיח את עניי חיינו וקוצר ידינו. אך יש בה גם תנחומים מצנעיים. יש בה גם כדי לפייס. יש כאן על מה לעשן. בארנ החלומות היפים, אשר עמו את נפשנו אורות רועדים בימי תקופה שלמה, זה היה חופ החיים החזק, יתר המחשבה הנאמנה. אל נא נבוא במרוניא עליו, שהוא בעצמו לא היה בונה. לא זה היה תפקידו. הוא היה הארכיטקטון של מחשבתנו הלאומית, של בנינו הלאומי. אלה שיבאו אחריו לבנות את השלישין, על פי תבניתו יבנוה.

1917.

